

Konsekvenser av ändringarna avseende upplysningsplikten i FAL

av Karl Annell och Johanna Nordkvist

Karl Annell
karan934@student.liu.se

De förändringar beträffande upplysningsplikten som har införts i och med FAL (2005:104), nedan kallad FAL, medför vissa förändringar i rättsläget som innebär att osäkerheten om när försäkringsbolagen måste betala ut försäkringsersättning i vissa fall har ökat. Exempelvis kan försäkringsbolagen bli tvungna att betala ut försäkringsersättning trots att försäkringstagaren eller den försäkrade uppsåtligen har lämnat oriktiga uppgifter. Vidare kan försäkringsbolagens bevisbörda komma att skärpas när bolagen skall

Johanna Nordkvist
johno847@student.liu.se

påvisa att de har rätt att göra ansvarsbegränsningar gällande. I denna artikel diskuteras vilka konsekvenser de nya reglerna om upplysningsplikt i FAL kan komma att få för försäkringsbolagen avseende bolagens möjligheter att göra ansvarsbegränsningar gällande vid brott mot upplysningsplikten.

Bakgrund

Upplysningsplikten anses vara den viktigaste av försäkringstagarens biförpliktelser, vilket kan sägas följa av ekvivalensprincipen. Försäkringsbolagens tillgång till korrekt information, vid slutande av försäkringsavtal och under försäkringstiden, är en förutsättning för att kunna bestämma försäkringspremien. Det är därför viktigt att reglerna om upplysningsplikten är så tydliga som möjligt för att parterna i ett försäkringsförhållande skall kunna förlita sig på att upplysningsplikten har fullgjorts på erforderligt vis och att premien är satt i förhållande till den försäkrade risken.

I behandlingen av ämnet är det av central betydelse att hålla isär begreppen försäkrad och försäkringstagare i de fall begreppen ej avser samma rättssubjekt. Sådan åtskillnad görs exempelvis då ett moderbolag (försäkringstagare) tecknar företagsförsäkring till förmån för ett dotterbolag (försäkrad). I det följande kommer ändringarna i FAL att be-

Karl Annell och Johanna Nordkvist studerar på det Affärsjuridiska programmet med Europainriktning vid Linköpings universitet. I artikeln har de gjort ett sammandrag av sin kandidatuppsats (10p) "Upplysningsplikten vid företags- och personförsäkring i försäkringsavtalslagen (2005:104)".

Handledare: Professor Harald Ullman (vt 2005).

handlas i två avsnitt: *förutsedda* respektive *oförutsedda förändringar*. I avsnittet *förutsedda förändringar* behandlas konsekvenserna av de förändringar som lagstiftaren uttryckligen har ämnat uppnå med FAL. I avsnittet *oförutsedda förändringar* behandlas vissa ändringar som kan komma att följa av FAL, men som ej berörts i förarbetena till FAL.

Avsedda förändringar

FÖRETAGSFÖRSÄKRING

Begreppet ”uppenbar betydelse”

Enligt FAL har försäkringstagaren en spontan upplysningsplikt och en skyldighet att spontant rätta tidigare lämnade oriktiga uppgifter om förhållanden som är av *uppenbar betydelse* för försäkringsbolagets riskbedömning (8:8 st1 p4 och st3). Vem som har lämnat oriktiga upplysningar och på vilket sätt dessa har lämnats saknar betydelse, vilket medför att även oriktiga uppgifter lämnade i god tro träffas av rättningssplikten.¹ Skyldigheten att spontant rätta oriktiga uppgifter uppstår dock endast om försäkringstagaren verkligen *inset* att försäkringsbolaget tidigare har fått felaktig information.

Enligt förarbetena är omständigheter av *uppenbar betydelse* sådana som för en ”försäkringstagare i allmänhet” måste framstå som *uppenbart betydelsefulla* för riskbedömningen.² Frågan som därvid uppkommer är vad som krävs av en försäkringstagare i allmänhet avseende exempelvis förstånd, utbildning och kunskap, då det bör kunna ställas olika krav på försäkringstagare verksamma inom olika branscher och yrkeskategorier.

I förarbetena anges det vidare att förhållanden av *uppenbar betydelse* avgörs av vad försäkringstagaren måste ha *insett*.³ Med ett sådant faktiskt insiktskrav försvinner betydelsen av vad en försäkringstagare i allmänhet borde ha insett. Innebörden av *uppenbar bety-*

delse skulle således bestämmas subjektivt, utifrån den enskilde försäkringstagarens insikt. Detta skulle innebära att försäkringsbolagen vid tvist måste bevisa vad den enskilde försäkringstagaren faktiskt insett i det aktuella fallet och det skulle därför ej finnas någon förutsägbarhet beträffande när försäkringsbolagen har rätt till ansvarsbegränsning. Det får därför antagas att kravet på insikt är ett förbiseende från lagstiftarens sida och att det är en objektiv bedömning, av vad som för en försäkringstagare i allmänhet måste framstå som *uppenbart*, som åsyftats i FAL.

Lagstiftaren har varken förklarat eller gett exempel på vilka uppgifter som kan vara av *uppenbar betydelse* men begreppet i sig ger uttryck för en strävan mot en dynamisk lagstiftning med utrymme för anpassning till det rådande försäkringsläget.

Begreppet *uppenbar betydelse* kan tolkas på följande vis:

1. Uppgifter av *uppenbar betydelse* rör förhållanden som hör samman med den typ av försäkring som tecknas. Om försäkringsbolaget underlåter att inhämta en sådan uppgift och försäkringstagaren *uppenbarligen* bör inse detta, är försäkringstagaren skyldig att informera bolaget om förhållandet.
2. Förhållanden av *uppenbar betydelse* är sådana som inte vanligtvis förekommer i försäkringstagarens verksamhet. Förhållanden som försäkringsbolaget ej har anledning att inhämta upplysningar om, men som försäkringstagaren *uppenbarligen* bör inse vara av betydelse för riskbedömningen, är av *uppenbar betydelse*.

Att försäkringsbolagen, genom att tillämpa den förstnämnda tolkningsmetoden, skulle undgå ersättningsansvar till följd av underlåtenhet att inhämta upplysningar om förhållanden som är *uppenbart relevanta* för bolagets riskbedömning kan ej hållas för troligt. Det torde därför vara den andra redovisade metoden som lagstiftaren har åsyftat med be-

greppet uppenbar betydelse. Nämda tolkningsmetod ger försäkringsbolaget ett skydd mot att drabbas av oväntade försäkringsfall som skulle kunna uppstå till följd av att försäkringstagaren ej informerar försäkringsbolaget om extraordinära förhållanden av betydelse för riskbedömningen.

Försäkringstagaren bör⁴ kunna åläggas ett ansvar att hålla sig informerad om det försäkrade verksamhetsområdet. Hänsyn bör därvid tagas till vad en försäkringstagare inom det aktuella verksamhetsområdet bör inse och försäkringstagarens kunskaper skall således bedömas utifrån verksamheten och förväntad kunskap om verksamhetens utövande. Det sagda står i överensstämmelse med antagandet om att begreppet uppenbar betydelse är beroende av vad en försäkringstagare i allmänhet bör inse.

Lagstiftaren synes ha lämnat det till rättstillämpningen att avgöra vilka uppgifter som är av uppenbar betydelse för riskbedömningen. Lämpligheten i att i tvingande lagstiftning införa så pass otydliga bestämmelser att den rent språkliga utformningen av lagen måste bestämmas i praxis kan dock ifrågasättas. Det är visserligen viktigt att ta hänsyn till omständigheter som har betydelse i det enskilda fallet, men samtidigt måste syftet med lagstiftningen vara att reda ut oklarheter och förklara rättsläget. Begreppet uppenbar betydelse kan komma att få stor inverkan på försäkringsbolagens rätt att begränsa sitt ansvar och därför borde lagstiftningen ha varit tydligare beträffande begreppets närmare innebörd.

För att rättningsplikt skall föreligga ställs det krav på att försäkringstagaren *inser* att försäkringsbolaget tidigare har fått oriktiga uppgifter och det räcker således inte med att försäkringstagaren *bort inse* att lämnade upplysningar varit felaktiga eller ofullständiga. Om försäkringstagaren misstänker att en lämnad uppgift är oriktig skulle denne, genom att underlåta att ta reda på det faktiska förhållan-

det som denne misstänker är felaktigt, således kunna undgå skyldighet att rätta uppgiften. Det framstår som något besynnerligt att den försäkrade på nämnda vis kan få ut full ersättning vid ett eventuellt försäkringsfall trots misstankar om att felaktiga uppgifter har lämnats och det kan ifrågasättas om detta har uppmärksammats av lagstiftaren.

PERSONFÖRSÄKRING

Oskälighetsregeln

I 12:2 st3 har det vid livförsäkring införts en oskälighetsregel som saknar motsvarighet både i FAL (1927:77), nedan kallad GFAL, och i reglerna om företagsförsäkring i FAL. Regeln medför att försäkringsersättning i vissa fall skall betalas ut trots att försäkringstagaren har gjort sig skyldig till ett brott mot upplysningsplikten i 12:2 st2. Oskälighetsregeln är tillämplig när ansvarsbegränsning enligt 12:2 st2 skulle leda till ett oskäligt resultat för försäkringstagaren och/eller dennes närstående,⁵ exempelvis om ett frågeformulär som försäkringstagaren fyllt i har varit ofullständigt eller oklart utformat och att försäkringstagaren till följd av en sådan brist har lämnat felaktiga uppgifter. Oskälighetsregeln kan vidare bli tillämplig då oriktiga uppgifter lämnats av en obetänksam underårig, av någon som lider av en psykisk störning eller av en make som tecknat försäkring på den andra makens liv.⁶

Oskälighetsregeln träffar uppgifter som lämnats uppsåtligen eller av icke ringa oaktsamhet och försäkringsbolagen kan därför i vissa fall bli tvingade att hävda svek från försäkringstagarens sida för att kunna åberopa ansvarsbegränsning.⁷ Eftersom det på förhand kan vara svårt att avgöra vilka resultat som kan vara att anse som oskäliga ökar osäkerheten om när försäkringsersättning ska utbetalas. Detta kan leda till problem för försäkringsbolagen när de skall beräkna sina risker och sätta försäkringspremier. Oskälighets-

regeln bör ifrågasättas eftersom försäkrings- tagarens/den försäkrades skyddsvärde inte är särskilt stort när denne uppsåtligen eller av icke ringa oaktsamhet lämnat försäkringsbo- laget oriktiga uppgifter. Eftersom försäkrings- ersättningen ej kan sättas ned då försäkrings- tagaren har varit ringa oaktsam utgör prorata- regeln ett fullgott skydd mot att försäkrings- bolagen sätter ner försäkringsersättningen på ett, för den ersättningsberättigade, obilligt sätt. Oskälighetsregeln medför att försäkringsbo- lagens möjligheter till ansvarsbegränsning minskar och detta kan komma att belasta hela försäkringskollektivet i form av ökade kost- nader till följd av en ökad osäkerhet och ett ökat behov av rättsprocesser.

Oantastbarhetsregeln

Den nya oantastbarhetsregeln som införts i 12:4 st2 kan leda till att lämnandet av oriktiga uppgifter till försäkringsbolagen ökar efter- som en preskriptionstid för oriktiga uppgifter införs vid livförsäkring för dödsfall. Det är möjligt att försäkringstagare, som av någon anledning ej är kvalificerade att teckna viss försäkring, ”chansar” på att försäkringsbola- get ej skall upptäcka att lämnade uppgifter är oriktiga. Detta kan leda till att någon som egentligen ej är berättigad försäkringsersätt- ning ändå kan erhålla ersättning till följd av att de oriktiga uppgifterna preskriberats.

Oförutsedda förändringar

FÖRETAGS- och PERSONFÖRSÄKRING

Antaglighet har ersatts med visa

Försäkringsbolagens bevisbörda har i FAL (8:9 st2 och 12:2 st2) skärpts genom att kravet på antaglighet i 6 § GFAL har ersatts med ett krav på att försäkringsbolagen skall kunna visa att de ej skulle ha meddelat försäkring eller meddelat försäkring till annan premie eller andra villkor. Någon förändring av rätts-

läget till följd av ändringen i FAL är enligt lagstiftaren ej avsedd.⁸ Kraven på försäk- ringsbolagens dokumentation av riskpröv- ningsregler kan dock komma att skärpas till följd av begreppsändringen eftersom försäk- ringsbolagen, för att kunna visa på hur de skulle ha agerat, måste ha dokumenterat hur de skulle ha agerat vid en viss tidpunkt. Be- greppet visa är ej praktiskt användbart varför det får antas att lagstiftaren egentligen åsyftat ett begrepp med den ungefärliga innebörden ”göra högst antagligt”.

FÖRETAGSFÖRSÄKRING

Indispositiv lagstiftning

I början av lagstiftningsarbetet var de regler om företagsförsäkring, som inte kunde jäm- ställas med konsumentförsäkring, dispositiva och lagförslaget i SOU 1989:88 gav således bolagen en fortsatt möjlighet att, på samma sätt som medgavs enligt 10 § GFAL, begränsa sitt ansvar även när den försäkrade lämnat felaktiga uppgifter. Eftersom reglerna om fö- retagsförsäkring var tänkta att vara dispositi- va behövdes det inte någon bestämmelse som motsvarade 10 § GFAL men när reglerna om företagsförsäkring sedermera gjordes tving- ande kan det antas att lagstiftaren förbisåg att införa en dylik bestämmelse.

Uppgifter från annan än försäkringstagaren

Som ovan nämnts mister försäkringsbolagen, i och med FAL, möjligheten att i försäkrings- brevet skriva in en rätt att begränsa bolagets ansvar då felaktiga uppgifter har lämnats av annan än försäkringstagaren och FAL innebär därför en ändring av rättsläget. Enligt FAL är det försäkringstagaren och inte den försakra- de som åläggs skyldighet att anmäla risk- ökning. Att den försäkrade ej har någon an- mälningsplikt kan medföra negativa conse- kvenser för såväl försäkringsbolag som för- säkringstagaren/den försäkrade till följd av att

försäkringsbolagen inte får tillräcklig information om den försäkrade risken. Försäkringsbolagens minskade kännedom och ökade osäkerhet om de försäkrade objekten kan leda till att bolagen ökar säkerhetsmarginerna vid riskbedömningen. Det är därför olyckligt att den försäkrade ej har tillskrivits någon som helst anmälningsplikt vid objektiv riskökning enligt FAL.

När försäkringsbolagen förlorar möjligheten att begränsa sitt ansvar även när andra än försäkringstagaren lämnar oriktiga uppgifter, kan en fullmakt eventuellt vara en lösning på problemet. Försäkringstagaren kan befullmäktiga den försäkrade eller andra att svara på frågor som rör försäkringsrisken och försäkringsbolagen kan då göra eventuellt felaktiga uppgifter gällande för ansvarsbegränsning, oavsett vem som har lämnat uppgifterna. Administrationskostnaderna kan öka vid fullmaktsförfarandet och dessa kostnader torde drabba försäkringstagarna.

Rättnings- och anmälningsplikt

För att *rättningsplikt* enligt 8:8 st3 skall föreligga krävs det att försäkringstagaren *inser* att försäkringsbolaget tidigare har fått oriktiga uppgifter. Insiktskravet borde dock sänkas från *inser* till *borde ha insett* eftersom försäkringstagaren bör vara skyldig att ta reda på förhållanden som denne misstänker är felaktiga för att nedsättning av ersättningen ej skall kunna ske. På grund av att det ställs ett högt insiktskrav på försäkringstagaren i 8:8 st3 kan ersättning ”felaktigt” komma att utbetalas till den försäkrade. Att den försäkrade inte kan åläggas en rättningsplikt i FAL är olyckligt eftersom den försäkrade ofta är den som har bäst insikt i en uppgifts korrekthet.

Lagstiftaren berör ej insiktsbegreppet i 8:10 och det är därför upp till försäkringsbolaget och försäkringstagaren att avtala om när försäkringstagaren skall anses ha försummat an-

mälningssplikten. Eftersom en försäkringstagare som fullgör sin anmälningsplikt, vid en objektiv riskökning, inte kan få försäkringserättningen nedsatt borde det räcka med att försäkringstagaren *bort inse* att riskökning har skett eftersom bolaget annars skulle förlora sin rätt till ansvarsbegränsning alltför lätt. För att undvika oklarheter avseende kravet på försäkringstagarens insikt bör det i försäkringsavtalet regleras vad som krävs för att försäkringstagaren skall komma till insikt om en riskökning. En försäkringstagare som fullgör sin anmälningsplikt enligt 8:10 p2 är skyddad mot att försäkringsbolaget begränsar sitt ansvar till följd av riskökning men i vissa fall kan dock försäkringstagaren få finna sig i att försäkringen sägs upp (8:6 p2).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att FAL ger upphov till frågeställningar som ej besvarats i förarbetena. Det kan också ifrågasättas om lagstiftaren har uppnått sitt syfte med de ovan behandlade ändringarna eftersom lagstiftningen i vissa delar är utformad på så vis att rättsläget kan antas bli ett annat än vad som åsyftats. Oklarheter beträffande begreppstolkningen i lagtext och förarbeten kan även medföra svårigheter för försäkringsbolagen då de skall avgöra om de har rätt till ansvarsbegränsning eller ej.

Noter

¹ SOU 1989:88 s 291.

² Prop 2003/04:150 s 463.

³ A prop s 213.

⁴ Försäkringsavtalet som ett avtal uberrimae fidei, se Schmidt, Folke, Faran och försäkringsfallet s 40.

⁵ A prop s 519.

⁶ A prop s 520.

⁷ Försäkringsförbundets yttrande (Ju1993/2420/L2) s 30.

⁸ A prop s 464.